

”Kaikki konfliktit voidaan ratkaista”: Martti Ahtisaaren rauhanpolitiikan perintö

Unto Vesa¹

Elämästä ja urasta

”Minäkin olin lapsi, jota sota kosketti”, totesi presidentti Martti Ahtisaari vastaanottaessaan Nobelin rauhanpalkinnon vuonna 2008:

Olin vain kaksivuotias, kun Hitlerin Saksan ja Stalinin Neuvostoliiton etupiirijakoa koskevan sopimuksen seurauksena syttyi sota, joka pakotti perheeni lähtemään Viipurista. Kuten sadoista tuhansista muistakin karjalaisista, meistä tuli pakolaisia omassa maassamme, kun Suomen rajat vedettiin suurvaltapolitiikalla uusiksi ja kotikaupunkini jäi osaksi Neuvostoliittoa. Tämä lapsuuden kokemus vaikutti sitoutumiseeni tehdä työtä ristiriitojen ratkaisijana. (Ahtisaari 2008, käännökset kirjoittajan.)

Evakkous, maansisäinen pakolaisuus Suomessa – Kuopiossa ja Oulussa – sodan ja suurvaltapolitiikan seurauksena on siis Ahtisaaren oman todistuksen mukaan vaikuttanut siihen, että hänestä tuli ristiriitojen ratkaisija, rauhanvälittäjä. Mutta yhtä lailla koko Ahtisaaren elämä ja ura loivat perustaa hänen menestymiselleen rauhanrakentajana. Hänellä oli norjalaiset sukujuuret, ja kansakoulun opettajaksi valmistuttuaan hän lähti nuorena miehenä ruotsalaisen järjestön kautta opettajaksi Pakistaniin, missä hän näki läheltä kehitysmaan arkea ja ongelmia sekä tutustui ruohonjuuritason kehitysyhteistyöhön. Pakistanissa Ahtisaari työskenteli vuosina 1960–1963.

Suomeen palattuaan Ahtisaari hakeutui välittömästi kehitysyhteistyötehtäviin. Ensin hänet valittiin Ylioppilaiden Kansainvälisen Avun toiminnanjohtajaksi, josta hän siirtyi vuonna 1965 ulkoministeriön palvelukseen. Ahtisaari toimi ensin vastaperustetun kehitysaputoimiston sihteerinä, yleten sitten jaostoksi muutetun yksikön toimistopäälliköksi ja sen jälkeen perustetun kehitysyhteistyöosaston apulaisosastopäälliköksi. Vuonna 1973 Ahtisaari nimitettiin Suomen suurlähettilääksi Tansaniaan ja samalla akkreditoituna myös Sambiaan ja Somaliaan sekä pari vuotta myöhemmin myös Mosambikiin. Tuohon aikaan Tansania ja Sambia olivat Suomen – kuten muidenkin Pohjoismaiden – tärkeimpiä kehitysyhteistyön kohteita. Tansanian presidentti Julius Nyerere, itsekkin opettaja, oli kansakunnan kunnioitettu isähahmo ja afrikkalaisen sosialismin kehittäjä, jonka toiminta vastasi pitkälti myös pohjoismaisia ihanteita ja joka omassa maassaan pystyi yhdistämään kymmenet heimot rauhanomaisesti yhdeksi kansakunnaksi. Ahtisaaren tulevan uran kannalta tärkeää oli myös se, että hän pääsi jo tuolloin tutustumaan eteläisen Afrikan vapautusliikkeiden johtajiin ja edustajiin työnsä kautta.

1 VTM, emeritustutkija, Tampereen yliopisto, <unto.vesa@tuni.fi>

Ahtisaari nousi siis kehitysyhteistyöväylän kautta diplomaatin uralle ja huippudiplomaatiksi. Niillä meriiteillä Martti Ahtisaari nimitettiin vuonna 1976 Yhdistyneiden kansakuntien (YK) Namibia-valtuutetuksi ja pari vuotta myöhemmin YK:n pääsihteerin erityisedustajaksi Namibiaan – valmistelemaan vapaita vaaleja, joita Etelä-Afrikka ei sitten kuitenkaan vielä sallinut. YK-tehtävistä Ahtisaari palasi jälleen ulkoministeriöön, nyt kehitysyhteistyöosaston päälliköksi, ja viiden vuoden jälkeen jälleen YK:hon, pääsihteerin nimitettyä hänet hallintoasioiden alipääsihteeriksi, järjestön toiseksi korkeimpaan virkaan. Siltä postilta hän palasi ulkoministeriön korkeimpaan virkaan, valtiosihteeriksi. Vuonna 1994 Ahtisaari sitten valittiin Suomen presidentiksi, ja kuuden vuoden jälkeen hän palasi jälleen useisiin kansainvälisiin rauhanvälitystehtäviin. Tämä polveileva urapolku kehitysyhteistyön, diplomatian, ulkoministeriön merkittävien tehtävien ja toisiinsa lomittuvien YK-virkojen välillä kertoo paljon Ahtisaaren nauttimasta laaja-alaisesta arvostuksesta ja hänen ansaitsemastaan luottamuksesta. Tämä kaikki oli sosiaalista ja poliittista pääomaa, jota hän saattoi hyödyntää välitystehtävissään. Kun Ahtisaaresta YK:n alipääsihteerivuosina spekulointiin järjestön seuraavaa pääsihteerinä, hän kertoi, ettei halunnut torjua noita spekulatioita, koska päätteli ehdokasarveluidenkin olevan hyödyksi ja antavan lisää painoarvoa hänen sanomisilleen ja arvioilleen.

Kun presidentti Ahtisaari sai Nobelin rauhanpalkinnon, perusteluissa hänen todettiin edistäneen rauhaa ja ratkaisseen konflikteja kolmessa maanosassa. Tällä viitattiin ensinnäkin hänen toimintaansa Namibian itsenäisyysprosessissa, YK:n Namibian operaatio UNTAGin siirtymävaiheen hallinnon suunnittelijana ja johtajana, toiseksi hänen rakentamaansa ratkaisun Indonesian ja GAMin, Aceh'n alueen vapautusliikkeen välillä, ja kolmanneksi hänen rooliinsa Kosovon sodan lopettamisessa. Näistä Ahtisaari itse on pitänyt Namibia-prosessia kaikkein vaatvimpana, ja olisi ollut aivan perusteltua saada jo siitä Nobel-tunnustus, vaikkei prosessi lopulta kaikilta osiltaan sujunutkaan suunnitellusti SWAPO-joukkojen rikottua solmittua sopimusta. Aceh-sopimus oli kokonaisuutena arvioiden kenties puhdaspiirteisintä rauhanvälitys- ja sovittelutehtävää. Sen sijaan Kosovon sodan lopettamisessa Ahtisaaren tehtävänä oli taivutella presidentti Slobodan Milošević hyväksymään ”kansainvälisen yhteisön” asettamat ehdot, viime kädessä ultimaatumina, että sota jatkuu, ellei hän ehtoja hyväksy. Milošević taipui, Nato lopetti pommitukset ja Ahtisaari onnistui hänelle uskotussa tehtävässään.

Ahtisaaren rauhanpoliittisesta ajattelusta

Presidentti Ahtisaaren maailmankatsomusta ja rauhanpoliittista ajattelua voidaan tarkastella hänen toimintansa ja lausuntojensa kautta. Kun hän presidenttinä allekirjoitti Korfulla 24.6.1994 Suomen Euroopan unionin (EU) jäsenyyttä koskevan sopimuksen, hän luonnehti turvallisuutta ja Suomen EU-linjaa näin:

Euroopan unioni on keskeinen tekijä maanosamme turvallisuuden lujittamisessa. Turvallisuus kasvaa sosiaalisesta vastuusta, kanssakäymisestä, ihmisoikeuksien kunnioittamisesta ja taloudellisesta hyvinvoinnista. Tällaisessa Euroopassa ei ole taloudellisia eikä sosiaalisia jakolinjoja, vaan kaikilla valtioilla on mahdollisuus tasavertaisesti osallistua yhdentymiskehitykseen. Unionin laajentuminen tukee koko maanosan vakauden myönteistä kehitystä. Suomi tukee unionin taloudellisia ja poliittisia päämääriä. Suomen jäsenyys vahvistaisi unionin pohjoista ulottuvuutta. (Ahtisaari 1994.)

Tämä näkemys Euroopan yhdentymisestä ja sen tuomasta turvallisuudesta oli tietysti sama kuin jäsenyysneuvottelujen ajan presidentin, Mauno Koiviston, ja siten myös Suomen ”virallinen” näkemys. Ei EU:sta haettu sotilaallista turvaa, vaan integraation nähtiin tuovan taloudellista ja poliittista vakautta ja siten lisäävän turvallisuutta. Kun Ahtisaari myöhemmin presidenttikautensa jälkeen ilmaisi tukensa Suomen Nato-jäsenyydelle, hän esitti myös tämän perusteluksi halun olla kaikkien läntisten yhteisöjen jäsen ja torjui väitteen, että hän olisi Nato-jäsenyyden kautta pyrkinyt hakemaan turvaa Venäjän uhkaa vastaan.

Ahtisaaren Nobel-puheessa näkyy hänen toimintansa ja ajattelunsa pitkä linja, jossa köyhyyden ja eriarvoisuuden nähdään olevan keskeisiä konfliktien ja sotien syitä ja vastaavasti niistä eroon pääsemisen antavan toivoa paremmasta tulevaisuudesta ja rauhasta.

Kasvava eriarvoisuus maiden sisällä ja alueiden välillä syventää olemassa olevia kuiluja. Meidän tehtävämme on luoda tulevaisuus ja antaa toivoa kriisien koettelemille alueille ja maille, joissa nuoret kärsivät työttömyydestä ja joissa heillä on vain vähäiset mahdollisuudet kohentaa elämäntilannettaan. Jos emme pysty vastaamaan tähän haasteeseen, puhkeaa uusia konflikteja, ja menetämme jälleen yhden sukupolven sodalle. (Ahtisaari 2008.)

Ja edelleen:

Tänä vuonna on puhuttu paljon finanssikriisistä. Tämä finanssikriisi osaltaan korostaa sitä, miten tärkeää on kansainvälisen yhteisön jatkuva sitoutuminen kehitysyhteistyöhön. Tämän kriisin vaikutukset saattavat osoittautua uudeksi suureksi takaiskuksi kehitysmaille. Jo nyt ilmastonmuutoksen, ruuan kallistumisen ja ulkomaankaupan supistumisen vaikutukset koettelevat kovimmin kaikkein köyhimpiä. Ulkomaanavun ja investointien kutistuminen olisi tuhoisaa kipeästi kaivatun taloudellisen kasvun kannalta. Tällaisena vaikeana aikana kehotan kaikkia hallituksia pitämään kiinni hyväksymistään sitoumuksista köyhyyden hävittämiseksi maailmasta.

Meidän kaikkien täytyy pystyä vaikuttamaan omaan tulevaisuuteemme ja yhteisöjemme tulevaisuuteen. Jos nykyinen kehityssuunta jatkuu, olemme pian tilanteessa, jossa sadat miljoonat nuoret ihmiset ovat vailla työtä maissa, jotka ovat vasta kehityksen alkuvaiheessa. Ellei mitään tehdä, luomme otollisen kasvualustan rikollisuudelle, epävakaudelle ja sodalle nuorten menettäessä kaiken toivonsa. Minä uskon, että kamppailu köyhyyttä vastaan on pitkällä aikavälillä myös tehokkain keino terrorismia vastaan. (Ma.)

Ja vielä:

Konfliktien ratkaisu edellyttää annoksen optimismia ja toivoa, jonka työllisyys ja taloudelliset mahdollisuudet synnyttävät. Muussa tapauksessa hauraat rauhansopimukset kestävät vain harvoin. (Ma.)

Kaikkissa konfliktien välitystehtävissään Ahtisaari korosti kaikkien osapuolten, niin sotivien kuin näiden taustavoimienkin, niin hallitusten kuin kansalaisyhteiskunnan edustajien ja kansainvälisten järjestöjen mukaansaamisen tärkeyttä. Namibia-prosessissa se edellytti vuosien ajan kaikkien avainvaltioiden kanssa neuvottelemista, niiden luottamuksen hankkimista ja ratkaisuun sitoutumista:

Namibia on myös erinomainen esimerkki siitä, mitä YK ja sen jäsenvaltiot voivat parhaimmillaan saavuttaa. Tarkasteltaessa nyt noita vuosia tuntuu lähes uskomattomalta, että onnistuimme saamaan kaikki keskeiset toimijat, viisi länsivaltaa (USA:n, Iso-Britannian,

Ranskan, Saksan ja Kanadan), Neuvostoliiton, Afrikan yhtenäisyysjärjestön (Afrikan eturivin valtioiden edustamana), Etelä-Afrikan hallituksen sekä kaikki Namibian poliittiset puolueet, mukaan lukien SWAPON, työskentelemään kohti yhteistä päämäärää. Se opetti myös, että kestävä ratkaisu voidaan saavuttaa vain, jos ollaan valmiita ryhtymään neuvotteluihin poliittisten vastustajien kanssa. (Ahtisaari 2008.)

UNTAG oli myös YK:n menestystarina, joka lopulta toi Namibialle vuosikymmeniä tavoitellun itsenäisyyden. Se oli samalla onnistunut esimerkki uudeltaisesta, laaja-alaisesta rauhanturvaoperaatiosta, jossa perinteiseen sotilaalliseen rauhanturvaoperaatioon liitettiin siviilikriisinhallinnan elementtejä kuten vaalien järjestäminen, poliisin kouluttaminen ja hallinnon järjestäminen. Ahtisaaren mukaan siviilikriisinhallinta on aivan olennainen osa kriisinhallintaa ja rauhan rakentamista, ja UNTAG on ollut myöhemmin esimerkkinä muillekin laaja-alaisille rauhanturvaoperaatioille.

Kun presidentti Ahtisaari valmistautui neuvotteluihin presidentti Miloševićin kanssa Kosovon sodan lopettamiseksi, edeltävään vaiheeseen kuului tiivis neuvotteluprosessi muun muassa Yhdysvaltojen, Venäjän, Ranskan ja Saksan kanssa, ja niissä selvitettiin esimerkiksi YK:n, EU:n ja Etyjin rooleja ratkaisussa.

Ahtisaari ei vain korostanut kaikissa yhteyksissä kaikkien osapuolten osallistamista neuvotteluihin ja ratkaisuihin, vaan hän painotti aina myös sitä, että rauhaneläittäjä ei toimi koskaan yksin, vaan että mukana on aina laajempi joukkue – kotimainen ja kansainvälinen – ja että kaikkien joukkueen jäsenten osuus on tärkeä. Ahtisaari oli luonteeltaan avoin, mutkaton, helposti lähestyttävä ihminen, joka suhtautui tasa-arvoisesti kaikkiin ihmisiin. Tämä toimi perustana häntä kohtaan tunnetulle arvostukselle ja luottamukselle, joka oli puolestaan aivan ratkaisevan tärkeää, koska ”välittäjän rooli perustuu kaikkien osapuolten luottamukseen”. Hänen luonnehdintansa sovittelijan tehtävästä on osuva ja hauska: siinä ”yhdistyvät luotsin, lääkärin, kättilön ja opettajan roolit” – hauska, koska yksi epiteeteistä liittyy Suomen puolueettomuuspolitiikan aikaiseen rooliin, toinen Ahtisaaren koulutukseen; osuva, koska kaikki nuo ominaisuudet ovat olleet mukana hänen luotsaamissaan prosesseissa.

YK:n roolia Ahtisaari piti aina tärkeänä. Hän toimi itse YK-tehtävissä useiden pääsihteerien aikana ja oli näiden luottomies. Hän tunsu myös järjestön heikkoudet, mutta piti sitä silti korvaamattomana:

Yhdistyneet kansakunnat tarjoaa oikean foorumin kansainvälisille rauhanponnisteluille ja globaalien ongelmien ratkaisemiselle. Olemme kuitenkin kaikki selvillä YK:n rajoitteista ja jäsenvaltioiden taipumuksesta esittää sille vaativia tehtäviä tarjoamatta kuitenkaan riittäviä voimavaroja ja poliittista tukea. On tärkeää, että YK:n jäsenet toimivat päättäväisesti maailmanjärjestön vahvistamiseksi. Meillä ei ole varaa menettää YK:ta. (Ahtisaari 2008.)

Kaikelle Ahtisaaren toiminnalle oli leimaa antavaa optimismi, luottamus siihen, että ratkaisut ovat mahdollisia. Kaikkein voimakkaimmin tämä käy ilmi juuri muutamasta Nobelpuheen avainkohdasta:

Kaikki konfliktit voidaan ratkaista. Sodät ja selkkaukset eivät ole väistämättömiä. Ne ovat ihmisten aikaansaannosta. [...] Siksi ne, joilla on voimaa ja vaikutusvaltaa, voivat myös lopettaa sodat. (Ahtisaari 2008.)

Samaten, kuin Olof Palmén ajatusta mukaillen: ”Rauha on tahdon asia”. Ahtisaaren optimismiin yhdistyi aina vankka pragmatismi ja realismi:

Yhteiskunnalliset ja poliittiset muutokset eivät toteudu hetkessä, ja demokratian rakentaminen ja vakiinnuttaminen vaatii kärsivällisyyttä. Tämä edellyttää kokonaisvaltaista lähestymistapaa rauhan rakentamiseen ja tukea kansalaisyhteiskunnalle. (Ma.)

Kaikkein voimakkaimman vetoomuksen Ahtisaari Nobel-puheessaan esitti Lähi-idästä: sen kriisiin tai moniin kriiseihin oli hänen mukaansa löydettävä ratkaisu:

Kaikkein haasteellisin edessämme oleva rauhanrakennusprojekti on ratkaisun etsiminen vuosikymmeniä jatkuneisiin konflikteihin Lähi-idässä. Alueen jännitteet ja sodat ovat jatkuneet niin kauan, että monien mielestä Lähi-idän umpisolmua ei pystytä koskaan avaamaan.

Itse en ole tätä mieltä. Kaikki kriisit, myös Lähi-idän, voidaan ratkaista. Ratkaisu vaatisi kriisin kaikkien osapuolten, samoin kuin koko kansainvälisen yhteisön, myötävaikutusta. Päätäväisyytemme voisi vahvistua, mikäli kääntäisimme katseemme tulevaisuuteen ja kuvittelisimme, miltä maailma voisi näyttää, jos alueen valtiot voisivat yhdessä alkaa kehittää taloudellista potentiaaliaan, rakentaa liikenneyhteyksiä, käyttää täysimittaisesti hyväksi koulutettua väestöään ja alkaa nauttia niistä eduista, joita alueen suotuisa sijainti kolmen mantereiden risteyksessä tarjoaa. (Ahtisaari 2008.)

Ahtisaari ositti toiveensa erityisesti Yhdysvaltain seuraavalle presidentille, mutta hän painotti, että myös ”Euroopan unionin, Venäjän ja YK:n täytyy sitoutua toden teolla, jotta Israelista ja Palestiinasta aina Irakiin ja Iraniin ulottuvat kriisit voidaan ratkaista. Jos haluamme saavuttaa pysyviä tuloksia, meidän täytyy tarkastella koko Lähi-idän aluetta.” (Ma.) Lähi-idän kriisissä ei ole kyse vain alueellisesta kriisistä, vaan sen vuosikymmenestä toiseen jatkuneessa ratkaisemattomuudessa on kyseessä ”koko kansainvälisen yhteisön uskottavuus!” Ahtisaaren painokas vetoamus on nyt yhtä ajankohtainen ja tärkeä kuin tuolloinkin.

Presidentti Ahtisaaren luottamus ihmisten kykyyn ratkaista kaikki – vaikeimmatkin – konfliktit toimii hänen arvokkaimpana perintönään ja rohkaisuna kaikille: niin hänen perustamalleen Crisis Management Initiative -säätiölle, kuin kaikille muillekin rauhanjärjestöille, kokeneiden valtiojohtajien Elders-ryhmälle, kansalaisyhteiskunnalle ja päättäjille kautta maailman sekä Yhdistyneille kansakunnille – ja jokaiselle rauhantutkijalle. ”Kun sotia ja kriisejä kokeneet ihmiset alkavat rakentaa elämäänsä rauhan ilmapiirissä, kun usko tulevaisuuteen palaa” (Ahtisaari 2008).

Lähteet

Ahtisaari, Martti (1994): Tasavallan Presidentin puhe Euroopan unionin uusien jäsenten liittymissopimuksien allekirjoitustilaisuudessa Korfulla, 24.6.1994. <https://www.presidentti.fi/ahtisaari/puheet/p9406.ko.html>, 1.11.2023.

Ahtisaari, Martti (2008): Nobel Lecture, 10.12.2008. <https://www.nobelprize.org/prizes/peace/2008/ahtisaari/lecture/>, 1.11.2023.